

ایرادی دارد از این راه است که درمالم مشروطه بر فرض شخصی را علناً بکشند و شاهم ببیند يك نفر اعلیحضرت نمیتواند حکم قتل او را بدهد باید بموجب قانون عدلیه و شرع پس از استنطاق کشته شود تا مخالف مشروطیت نباشد.

آقای میرزا سید محمد مجتهد - آقا سید عبدالله حکم فرمودند.

وکیل الرعایا - البته عقیده مسلمانان این است که قاتل را باید کشت و اینکه سلب امنیت را مستمسک کردند آیا امنیت فقط باید در ربع فرسخی دربار باشد یا اینکه باید در تمام مملکت باشد خوب است نظری هم بسیار جاها معطوف دارند طهران یا تخت است علناً بگویم باید در خانه بر آن ضعیفه میخورد و هیچ تحقیق نمیشود.

آقای شیخ حسین - پریروز هم این حرف زده شد این ضعیفه همسایه ما بود تحقیق شد کلوله از خارج آمده بود بیای از خورده کسی در حق اوصافی نداشت و عمداً نبود.

وکیل الرعایا - آیا نباید در این باب رسیدگی و تحقیق شود.

آقای میرزا رضی قلیخان - این مسئله مشتبّه نشود اولاً این شخص بر فرض که پدرش درام رگشته باشند خودش نمی تواند اجرانامه بدهد حکم اجری کند. ثانیاً این اشخاص کایران را از آفتاب نیست که نباید کشته شود البته باید کشته شود ولی باید استنطاق شود.

رئیس التجار - البته پس از توبت و در نزد حجج اسلام و صدور حکم باید کشته شود ولی اشتباهه در این شده که آقا حکم نداده اند و گفته اند باید استنطاق شود از اینها گذشته در جمهوری مملکتی که پر است از هرج و مرج احتمال دارد که این شخص معرک داشته است و بهجت برپا نمودن مفسده این کار را کرده چرا باید استنطاق نشود تا معلوم گردد که معرکه کی بوده است.

احشام الاطباء - این مسئله باید راجع به عدلیه باشد و پس از استنطاق راجع به حکام شرع و بعد از صدور حکم باز باید حکم را عدلیه مجری سازد.

آقای میرزا محمود خوانساری - کویا مسئله مشتبّه شده باشد این شخص حکم در دست داشت که همین شخص پدر او را کشته بود چند ماه هم بود که عارضی بود. مملکت ما مشروطه است با خدای نخواست مشروطیت در مسئله سالارالدوله چقدر مجاهدت شده که باید در مجلس رسیدگی شود چرا در آنجا نباید تحقیق و معجزات شود.

رئیس التجار - همان شب که این شخص بصیر خلوت را کشت علیرضاخان را گرفتند با هم اینکه معرکه بوده و همان ساعت حبس کردند خیلی خوب کردند زیرا که متهم بود باید توقیف شود ولی همین شخص شش ماه عارض بوده که این بصیر خلوت قاتل پدر او بوده چرا توقیف نکردند تکلیف به ما چیست آیا باید همین طور بدون استنطاق کشته شوند.

مخبر الملک - پریروز در این باب گفتگو شد و بالاخره قرار شد که بوزرا نوشته شود این مسئله خلاف قانون اتفاق افتاده حالا هم اگر ده ساعت گفتگو شود تکلیف همان است باید بوزرا نوشته شود.

حاج امین الضرب - عقیده بنده این است که چون این مسئله دو روز مطرح مذاکره شده صلاح این است که رأی گرفته شود که این پرتست بوزرا بشود پانه.

گمان میفرمایم که محمول باین نیت مقدسه راجع بهجات مدام سلطنت و وفای و کلا با دوز و جلو گیری از مواد فساد و بستن راه طغیان و دلات افراد زبعت بادات حسنه بنگهداری زبان و قلم از بیانات غیر مرضیه رهای نباشد پس بر اعضای مجلس ملی که از متغیرین و مختارین ملت معیوب ما معسوب و در پیشگاه خدا پادشاه و ملت مشغول هستند فرض است که در پی علاج درد و چاره کار و جلوگیری انقلاب باشند و تصور نمایند که بجای اقامه شهبه و یاس و غلظی از وظایف اولیه باید کنار جویند و وزراء دولت را تنها گذارند و یار و رفیق شهبه را از اموال که باندک چیزی متقابل میشود نمایند که گریش از این مملکت را بکشدست بود امروز بحدائقش دست کاری است که هر کدام از معاونت دیگری اگر نهان و وزنه در پیش خدا و پادشاه بندگان خدا و رعیت پادشاه مشغول خواهند بود لهذا با خاطری پراز مهر و رحمت نسبت به ملت خود و بازاده علیه مشعون از مساعدت و التفات دربار مجلس ملی خودمان تکرار میکنیم که مجلس ملی ما به چوچه توجهات ملوکانه ما را در حق خود آورده بشهبهات اهل غرض ندانست و از مساعدت خسروانه در پیشرفت وظایف مجلس محترم هیچ تردیدی نمایاند چنانکه تا امروز دیدند قوانین و مقرراتیکه از مجلس شورای خودمان صادر شده هیچیک متروک نمانده و تمام بموقع اجری گذارده شده است پس وظیفه خود را متروک نگذارند و از ایجاد قوانین مفیده و قواعد نافه و استحکام روابط مابین دولت و قوم و ملت قدیم و پاک کرمن رنگ شهبه اریخیال ملت خودداری نورزند و خدا را در همه حال ناظر و توجهات پادشاه را در بار خود حاضر بپندارند و در عهد شهنشاند شهر رجب ۱۳۲۵

آقای میرزا محمود خوانساری - چند روزی است عموم و کلا و ملت منتظر بودند که جوابی که از طرف قرین الشرف همایونی بر لایحه مجلس مقدس صادر شود در روزنامه ملاحظه کنند الحمدلله که ما فوق آنچه در خاطر می پنداشتیم بطور اکتفا نایل گردیدیم پس از مدتی شروع بمذاکرات شد.

حاجی سید مرتضی - مجلس شکایت می کرد که در این مملکت مجازات نیست اگر از طرف ملت هر قدر کشته شود مجازاتی در بین نیست اما همینکه بکنفر در مقام تقاضا خون پدر خود بر آید و قاتل پدر خود را بکشد فوراً سراور میبرند من با واز بلند میکنیم که این مطلب بطلان دستخط مشروطیت است اگر چه با قلم روی کاغذ نیامده ولی با کارد و خون روی خاک ریخته است.

حاجی میرزا علی آقا - مادامی که بدست حکام قانون داده نشده آنها باید رفع فساد را بهر طور صلاح میدانند بکنند تا قانون بدست آنها داده نشده ما حق ایراد نداریم تا اینطور نباشد برای ما امنیت نیست.

مرض دیگر قوانینی که این مجلس وضع میکند نه وضع قانون است بلکه ارائه طریق اجرای آنست و قانون شرع مقدس است و لکم فی القصاص حرة این شخص پیش حجج اسلام اقرار کرده است و واجب القتل بوده.

حاجی میرزا آقا - اگر کسی در این قتل

میکرد بر عکس بکوفت هم ملت مسلط میخواست میکرد ولی ماحالاً می خواهم که فقط خود آثار و رها هم نباشد فقط کارهای

مجلس عام جمعه - من دیگر مبارزه نمیکند بکری که در سایر دول رسم است شمام بر کردیم و لایحه

مستشار الدوله - فرمودید در سایر دول بعد از زمان استقلال می توانست یا خیر هیچ کار در اینجا است که دوره اخیر سلطنت ما بعدی بی قانون بوده که هیچ دولتی را نمی توان بلو مقایسه کرد دولت عثمانی دولتی است قانونی دولت روس دولتی مستبده ولی تمام کار ما از روی میزان بود جمع و خرج مملکتی متین و تمام ثبت دفاتر بر هر کسی روشن بود وضع سلطنت ولی در اینجا بهر طور میل یک وزیر باید که امری را نمی گرفت همان طور رفتار میشد هرگز جمع و خرج مملکت حتی بر خود آنها هم معلوم نبود پس با این حال این مملکت را با سایر ممالک نمی توان مقایسه نمود.

مذاکرات روز پنجشنبه ۱۲ رجب دارالقوای ملی

جلسه مذاکرات روز سه شنبه ۱۰ را آقا میرزا علی قرائت کردند و شروع بقرائت نظامنامه روزانه ملاحظه شد پس از قرائت چندین فصل دست خطی از طرف اعلیحضرت شهبازی در جواب لایحه که از طرف مجلس صحابتشش نرفراز و کلا بحضور اقدس ملی تقدیم شده بود مجلس مقدس شرف وصول افروزی داشت که فیلا درج میشود.

دستخط اعلیحضرت همایونی در جواب لایحه مجلس مقدس که بصحابت هیئتی از وکلای تقدیم شده بود

جناب اشرف اتابک اعظم لایحه که از مجلس شورای ملی خودمان توسط متغیرین از وکلای محترم به پیشگاه ملوکانه تقدیم افتاده باین رشتا در مندرجات آن ملاحظه و بانظر قبول در مدلولات آن مطالعه فرمودیم مسلم است که تذکره تذکار ارباب دول را ضمیمه و از لوازم اولیه است چنانکه فرموده اند آن اندکری تنفع المؤمنین اما در این موقع شاید مناسب باشد که نیز مجلس ملی و وکلای عزیز خودمان را فوراً متذکر فرمایم که اولاً بدانند شخص همایون ما رعیت را بزرگترین و دایم پروردگار و ملتر و گرامی ترین مطبّه آفریدگار دانسته بهترین وقت خود را ساعتی تصور میفرمایم که صرف آرایش عبادات و در پی امتیاز اولاد عزیز خودمان افراد رعیت را میدانیم و نزدیک ترین مطلوب خودمان نوع ملت را میشاریم چرا که بر هر مدی نفسی واضح است که قائمه دولت بسته بقوام رعیت است و دوام سلطنت منوط بر بقا ملت پس با مسلیت این قضیه و حصول این نتیجه اگر کسی تصور نماید که پادشاه یکی را بهر هزار و اندک را بر سایر ترجیح میدهند و از امام بهخاصه قناعت میکند عموم ملت را بهمدودی از نزدیکان خود اگر چه آنها هم از ملتند میفرماید خیالی خام است و اشتباهی است فاحش که باید از آن احتراز کرد و از این استغفار نمود زیرا که راهی محتاج بر رعیت است و دولت ناگزیر از ملت تا باینجه که بپوشید نباشد که وقتی پدر تاجدار من پادشاه ماضی اندر الله برهان دولت و ملت ایران را بناتیس مجلس شورای ملی اختصاص داد و شخص همایون مامم پس از ورود به طهران چه قبل از جلوس باریکه سلطنت و بعد از آن باین اساس مقدس کمک فرمود و نوائی آنرا تکمیل خواستیم بدان امید بود که وکلای ملت عزیز ما طوری سامی خود را در تکریم سلطنت و قوام دولت و ترقی ملت و رفاه رعیت آبادی مملکت معطل بدارند که الله معروسه معارضه شقی سایر ممالک و ملت معسوب ما پیشرو سایر ملل شود و

آقای میر عماد - اگر این طور بود بر از او گرفتند
مخیر الملک - من کسی مستم که ملاحظه شخص میکنم هر کس مستم و درست است باید با داده شود.
حاجی محمد اسمعیل آقا - این وجه اجاره که تا اینجا رسیده است نایب که تا جمله بود اقبال الدوله خیانت کرده این مبلغ که حالا علاوه میدهد نه برای اصل است این برای اینست که چون مملکت قانونی پیدا کرد و مردم مدعی شدند میخواستند در مدت شش سال آبادی کنند و اتفاق بیرند حالا عقیده پنده این است که یک کسی پیدا شد هزار خردا علاوه میدهد چندان اهمیت ندارد ولی باید این صورتها را بیرند پیش وزیر مالیه هر کدام را که تصویب کرد و صلاح دانست باو داده شود.

رئیس التجار - وقتی که صدیق الدوله و نضره المالك صورتی داده بودند و در مجلس مذاکره شد جمعی پیدا شدند و بآن صورتی که داده بودند افزودند دوباره خود آنها حاضر شدند و بهمان ده یک و ده و دو در شش سال علاوه کرده قبول کردند و برای مثال هم هزار خردا بر عمل کرد - اقبال الدوله اضافه کرده بودند ولی گفته شد که اصل منازعه میشود که او میگوید محصول را اقبال الدوله برده و اقبال الدوله میگوید آنها بردند اکنون شش ساله قبول شده حالا اقبال الدوله پیدا شده و این اضافه را قبول میکند تا حال کجا بود و چرا قبول نمیکرد اینک میگویند بوزیر مالیه رجوع شود وزراء ما هنوز ملاحظه میکنند و نمیگویند وزیر مالیه که اگر آفرید زده که من مختار نیستم مجبورم از من بر نیاید ولی بارها که در اینجا نشسته ام میگویم و نباید بتصریم مگر همین اقبال الدوله بود که برای هشت هزار خردا جنس در دربار دعوا میکرد و بقباز خانه نمیداد چه ملاحظه دارید و نمی گوئید.

وکیل الرعایا - با اقبال الدوله و مثل او بعدها نباید کار داده بشود.

(لايه) از اقبال الدوله در باب خالصات به مجلس رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون (رئیس) از طرف مجلس بتوسط وزیر مالیه رسیده بود بر اینکه چند نفر حاضر شدند و خاصه امیران عورتی که دادند قبول نمودند اما اگر مدبر خالصه حاضر است که با ایشان گفتگو شود و هر گاه حاضر نیستند بدینکار داده شود بعد از صورت صدیق الدوله و نضره المالك دیگر بواسطه گرفتاریها نتوانستیم که حاضر شویم عرض نوشته و مهر کرده بآن میزان قبول نموده ارسال شد خبری نرسید حالا دوباره عرض می نمایم که حاضر بآن میزان قبول کرده هزار خردا هم ملازمیدم.

حاج محمد اسمعیل آقا - از این لایحه چنین معلوم میشود که مجلس نوشته است اگر او قبول میکند مقدم است بعد لایحه که از مجلس این باب بوزارت مالیه نوشته شده بود صورت آنرا قرائت کردند مذکور بود که اگر مدبر خالصات حاضر است با او گفتگو شود والا صدیق الدوله و نضره المالك که حاضر شده اند داده شود.

رئیس التجار - روزنامه های مجاری را در این چند وقت اگر ملاحظه کنید معلوم میشود که آنها حق تقدم دارند و باید بانها داده شود.

حاج محمد اسمعیل آقا - من میگویم اقبال الدوله هم مقدم تر و هم معتبر تر است باید با او باشد.
مخیر الملک - باید بآن کسیکه داده می شود مجلس اطمینان داشته باشد حال چون عده و کلام کافی نیست که انان این است که این ملایک را باید نداشته.
حاجی محمد اسمعیل آقا - حالا انصاف میگویم که آیا مجلس این حق را داد که بگوید

اطمینان ندارم یا نه پس وزارت مالیه برای چیست ؟

مخیر الملک - فرست میان مشروطه که قانونش موضوعه و اداراتش صحیح باشد با مشروطه که تمام ادارات متزلزل باشند حالا مابین حق را داریم .

مذاکرات روز شنبه ۱۴ رجب دارال شورای ملی
خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۱۲ را آقای صد محمد تقی قرائت کردند .
اداره مجلس شروع شد قرائت نظامنامه وزارت داخله پس از قرائت چندین فصل صحبت از منشأ افتشاش رشت بیان آمد .

مستشار الدوله - خاطر آقایان عظام فی الجمله مسبق است که بواسطه ترتیب انتصابات فی الجمله اختلالی واقع شده جمعی از طبای و غیره با حاجی محمد رضا و غیره تمسار میگویند که از طبقات نباشد و نیز انجمن اطمینانی باشد جمعی از اصناف و تجار و علماء و حامی خیامی بر این هستند که از روی طبقاتی باشد و انجمن هم ولایتی باشد در این بین هم مسئله سید احمد به میان آمد دیروز با حضور جناب رئیس در تلکرافخانه بودیم بواسطه اسکاكت فته گفتیم انتصابات توقف باشد تا در مجلس مذاکره شده قرار قطعی داده شود .

بهر العلوم - خوب است بفرمائید تلگرافانی که از ما مورین و غیره شده و نمانده شود تا خاطر آقایان مسبق شده مشغول مذاکره شوند .

وکیل التجار - نمایانم مامورینی که در آنجا رفتند بمضمون نظامنامه مسبق بودند و از روی همان رفتار کرده اند یا نه از زمانی که رفتند مشغول داد و در برای بوده اند و در جمیع وقت استخراج بوده و بعضی از آراء هم استخراج شده بود به چون بعضی که انتخاب شده بودند داخل نشدند این اختلاف واقع شده و در نظامنامه هم قید نشده که انتخاب از طبقات باشد حال این مطلب اهمیت ندارد فرقی ندارد مقصود اینست که این نکته را ملتفت باشند .

آقا سید حسن تقی زاده - بنده اعتقاد ندارم بفرماندن این تلگرافانی زیرا که اغلب مطالب مسئله خانواده است و آنچه که از باب انتصابات است همان است که جناب مستشار الدوله فرمودند این مطلب هم باید در مجلس مذاکره شده قطع شود آرزو که نظامنامه ایالتی نوشته میشد باندازه قطع شد فقط یک کلمه تعریفی که جامع مانع باشد نوشته نشده است و آنچه را بطور قرارداد داده شده است ایالت جایی است که مرکز حکومتی داشته باشد و چند ولایت حاکم نشین داشته باشد پس در این خصوص در باب رشت نمیتوان شبهه کرد زیرا که رشت مثل لاهیجان حکومت نشین دارد و همچنین ازلی و از این گذشته باید ملاحظه مواضع را کرد و آنجا بنابر است و ثروت آنجا اهمیت دارد و مدتها در اینجا مذاکره شد که اگر یک نفر از طبقات معین شود بصلاحه انتساب آن طبقه اسباب رقابت طبقات دیگر می شود و حال آنکه وکیل وکیل همه است اختیاری نیست این است که بعد از گفتگو های زیاد گفتیم که این نظامنامه انتصاب را بهم زده مثل سایر جاهای معمول شود (بواسطه همین بود که قرار لزوم وجود هیئتی از علماء هم وقت در مجلس شد مقصود این بود که در این خصوص مذاکرات زیاد شده پس بعقیده من اینست که هر دو از این دو مطلب قطع شده است .

آقا سید محمد تقی - هیچکدام قطع نشده .
مستشار الدوله - خوب است این دو شق از هم جدا شود بنده در قسمت اول فرمایشات جناب تقی زاده حرف دارم در اول نظامنامه نوشته شده بود که هر جا مرکز حاکم باشد آنجا ایالت است ولی بعدها بموجب تجربه دیدیم اسباب فتنه میشود و نمیشود مامولت را دو قسم فرض کنیم زیرا که خرابیان را یا رشت نمیتوان مقایسه کرد پس خوب است سه قسم فرض شود یک ایالت و یک قسم ولایت نمره اول مثل رشت قسم دیگر ولایت نمره دوم .

حاج محمد مستشار السلطنه - ایالت و ولایت راجع بجغرافیا است در ایران از قدیم آنجاها را که فرمان فرما نشین بوده مثل آذربایجان و خراسان و کرمان و یالوچستان ایالت میگفتند بجهت اینکه حکومت در تحت حکم فرمانفرما بوده ولی گیلان و دیوچهر در عداد ولایات نمره اول بوده و هیچوقت دیده نشده که فرمانفرما داشته نباشد . اگر نباشد آنجا فرمانفرما فرستاده شود مازندران همیشه پیشتر است زیرا که آنجا مثل اصل و بار فروش و اشرف و غیره شهر دارد و تاکنون هر چه در اثری ولایتها و غیره از طرف حاکم بوده آنها را نایب الحکومه میگفتند .

آقا سید حسن تقی زاده - بنده عرض میکنم اشتباه کرده اند آنچه که گفته اند بر حسب جغرافیا اشتباه شده رشت را ایالت نوشته اند در هیچ جا معلوم نیست که نسبت بباک قسمت میکنند و ادرا ایالت بگویند بلکه اطلاق این اسم از روی اهمیت بربک محل از جهت ثروت و تجارت و غیر آن است .

وکیل التجار - اگر از حیث وسعت میگویند خیلی صحراهای کم بزرگ داریم اگر از حیث تجارت میگویند سالی پانزده کرور مال التجاره از آنجا خارج میشود و ازلی حاکمش سردار منصور است و نایب الحکومه از جانب سردار منصور در آنجا است .

دکتر ولی الله خان - این صحبتها که میشود تقریباً نباید بشود بفرمایش آقای تقی زاده مطلب گذشته است ولیکن اصل مطلب را باید گفت تقسیم بر دو قسم است یکی طبیعی و یکی سیاسی تقسیم طبیعی از روی کوه و صحرا و آب و غیره است سابقا تقسیمات از روی طبیعی بود ولی حالا چون کار های حکومت بسیار است پس باید روی هم ریخته یک تقسیم صحیح بکنند بدون تفاوت و تقسیم سیاسی همیشه نسبت بباک است از روی تساوی .

رئیس - اینطور که شما گفتید آرزمان که بغوا هم گیلان را بطور تساوی قسمت کنیم باید بر چندین حکومت نشین قسمت کنیم .

حسام الاسلام - اینها تمام اختلاف انضالی است مطلب دیگر است حاجی آقا رضا در آنجا مشغول فته است سید نصر را ریخته است بجان مردم بدیهه را توقیف کرده اند ضرر این کار از خربدوات وارد خواهد شد بنده عرض میکنم یک نفر مسلمان از اول خط را صحیح می رود ولی معلوم نیست معصوم باشد شاید در آخر بقطر برود حاجی میرزا محمد رضا اول خوب بود ولی حالا فرض دیگر دارد باید او را تمهید کرد مالیات زمین مانده فردا هزار قسار بر این تأخیر مالیه مترتب خواهد شد کسی که تعریک کرده او را باید مجازات داد .

مخیر الملک - بعد از آنکه مجلس یک قانونی میگذارد باید مجری شود و اگر یک وقتی اختلافی پیدا شد اول باید آنچه نوشته شده دوباره